

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-18>

УДК 336.7

Літовцева Вероніка Євгенівна

аспірант кафедри фінансових технологій та підприємництва,

Сумський державний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1170-2481>**Veronika Litovtseva**

Sumy State University

**ЗВ'ЯЗОК НЕДОВІРИ ДО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ
ТА ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ
АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА 1986–2023 РОКИ****THE LINK BETWEEN DISTRUST IN THE FINANCIAL SECTOR
AND FINANCIAL STABILITY: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS
OF RESEARCH FROM 1986 TO 2023**

Анотація. Стаття присвячена систематизації попередніх досліджень недовіри до фінансового сектору та її зв'язку з фінансовою стабільністю. Використовуючи аналітичні інструменти Scopus та програмне забезпечення VOSviewer було проведено багаторівневий бібліометричний аналіз. В результаті дослідження, було виявлено, що, галузева структура досліджень зв'язку недовіри та фінансової стабільності показала високий рівень диверсифікації, а провідними науковими областями було визначено економіку, економетрику, фінанси, соціальні науки, бізнес, менеджмент та облік. Аналіз динаміки публікацій за 1986–2023 рр., дозволив виявити 5 етапів наукового інтересу до досліджуваної тематики. Географічним центрами наукових досліджень зв'язку недовіри та фінансової стабільності було визначено США. Кластерний аналіз дозволив ідентифікувати шість кластерів до яких було включено 51 ключове слово. В результаті змістовно-контекстного аналізу кластерів було виявлено, що довіра виступає медіатором між фінансовою стабільністю та поведінковими чинниками, що впливають на рівень довіри.

Ключові слова: недовіра до фінансового сектору, фінансова стабільність, поведінкові фактори, бібліометричний аналіз, кластерний аналіз, Scopus, VOSviewer.

Summary. The article is devoted to systematizing previous studies of distrust in the financial sector and its connection with financial stability. A multilevel bibliometric analysis was conducted using Scopus analytical tools and VOSviewer software. As a result of the study, it was found that the branch structure of research on the relationship between distrust and financial stability showed a high level of diversification, and the leading scientific fields were defined as economics, econometrics, finance, social sciences, business, management, and accounting. These scientific fields occupy 68.8% of the total research structure. The dynamics of 1986–2023 publications devoted to the connection between distrust in the financial sector and financial stability allowed us to identify five stages of scientific interest in the researched topic. Moreover, the increase in the number of publications is correlated with the destabilizing processes in the global financial system and the aggravation of public distrust. The USA, Great Britain, and Germany were identified as the geographic centers of scientific research on the connection between distrust and financial stability. An analysis of the ten most cited publications on the researched topic in the Scopus database showed that the research on the impact of trust on the construction of ecological and social systems and the restoration of trust in the financial system through the use of Regtech and Fintech occupy the leading positions in terms of the number of citations and influence. Visualization and formalization of the relationship between distrust of the financial sector and financial stability in the VOSviewer software enabled the identification of six clusters, including 51 keywords. As a result of the content-context analysis of the clusters, it was found that trust acts as a mediator between financial stability and behavioral factors affecting the level of trust. Behavioral factors affecting the relationship between trust and financial stability include: preferences of financial services consumers; quality, availability, awareness of the financial service; behavior of financial services consumers; loyalty; reliability of financial institutions; confidence; the level of poverty in society; satisfaction of financial services consumers.

Keywords: distrust of the financial sector, financial stability, behavioral factors, bibliometric analysis, cluster analysis, Scopus, VOSviewer.

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової стабільності в країні є важливою складовою макроекономічної стабільності та сталого розвитку. Спостереження за дестабілізуючими процесами у фінансових системах останнього століття підкреслили значення недовіри до фінансового сектору як одного з фундаментальних факторів, що здатний спричинити та підсилити ці процеси. В умовах криз та невизначеності, коли відбуваються значні зміни в економічній динаміці та геополітичних умовах, ретельне дослідження зв'язку між недовірою до фінансового сектору та фінансовою стабільністю набуває надзвичайної важливості, оскільки його розуміння стане вагомим внеском у стратегії управління ризиками та розвитку фінансової системи. Проте, відсутність системного підходу до вивчення цього аспекту ускладнює можливість розробки ефективних стратегій. Саме тому, особливої актуальності набуває завдання систематизації попередніх досліджень з питань недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності за для визначення взаємозв'язків між ключовими поняттями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття дослідженню ролі поведінкових аспектів у забезпеченні фінансової стабільності присвячено роботи багатьох вітчизняних [13; 23; 24; 25; 26] та зарубіжних вчених [7; 8; 10; 12; 20]. У цьому контексті, особливу увагу дослідники приділяють суспільній недовірі до фінансового сектору. Вчені вбачають у недовірі до фінансового сектору: джерело глобальної фінансової нестабільності та валютних потрясінь [8; 12; 20; 24]; причину низького рівня доходів громадян та неготовності населення сприймати нові фінансові знання [10; 23; 26]. На думку науковців, подолання недовіри є ключовою задачею у збалансованості державних фінансів і зовнішнього сектора, нейтралізації дисбалансів фінансового ринку [7; 8] та зміцненні пруденційної поведінки банків [12; 25]. Таким чином, огляд публікацій, показує, що більшість досліджень опосередковано

описують зв'язок між фінансовою стабільністю та недовірою до фінансового сектору. Попередні дослідження підходили до цього взаємозв'язку за допомогою ряду суміжних економічних концепцій, що обумовлює складність інтерпретації залежності досліджуваних понять.

Мета статті полягає у систематизації попередніх досліджень з питань недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності за для визначення взаємозв'язків між ключовими поняттями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої мети пропонуємо застосувати багаторівневий бібліометричний аналіз, який використовує кількісні методи для аналізу наукових публікацій, ключових слів та цитувань з метою виявлення тенденцій, зв'язків, невирішених питань і можливих шляхів подальших досліджень. Даний метод дозволить систематизувати основні тенденції наукових досліджень взаємозв'язку недовіри та фінансової стабільності.

Варто зазначити, що бібліометричні інструменти набули широкого використання для вивчення закономірностей і особливостей розвитку наукових концепцій [14; 18; 19; 22]. Для бібліометричного аналізу використовувалися такі інструменти як: вбудовані інструменти Scopus, програмне забезпечення VOSviewer. Опис кожного інструменту, специфіка його використання для поточного дослідження, вибрані ключові слова та доступні періоди для кожного інструменту наведено в таблиці 1.

Для пошуку наукових досліджень зв'язку недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності у базі даних Scopus було використано поле «заголовок, реферат, ключові слова», в залежності від комбінацій ключових слів було отримано різні результати щодо кількості наукових праць (табл. 2). Пошукові запити містили такі ключові слова, як «distrust», «trust», «mistrust» та «financial stability», що є загальноприйнятими англійськими аналогами вітчизняних понять «недовіра», «довіра», «бездовір'я» та «фінансова

Таблиця 1 – Методичні інструменти та їх властивості

Інструмент	Опис	Можливості, які використовуються в дослідженні	Період дослідження
Scopus Tools	Інструменти, які є засобами початкового аналізу публікацій, індексованих базою даних Scopus	– аналіз еволюції досліджень; – галузевий аналіз досліджень; – аналіз географічних центрів досліджень; – аналіз найбільш цитованих досліджень.	1987–2023 рр.
VOSviewer	Програмний інструмент для побудови та візуалізації бібліометричних мап. Мапи будуються на основі цитування, спів цитування та співавторства, враховуючи журнали, дослідників або окремі ключові слова.	– кластерний аналіз.	1987–2023 рр.
		– еволюційно-часовий аналіз.	2005–2023 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [14]

Таблиця 2 – Кількість наукової літератури, проіндексованої в наукометричній базі даних Scopus для різних комбінацій ключових слів за період 1976–2023 рр.

Ключові слова	Кількість наукової літератури
distrust AND financial AND stability	19
mistrust AND financial AND stability	12
trust AND financial AND stability	308
distrust OR mistrust OR trust AND financial AND stability	333

Джерело: побудовано на основі бази даних Scopus

стабільність», які були розглянуті в попередньому розділі. Результати отримані при поєднанні ключових слів продемонстрували, що недовіра та бездовір'я є новими та малодослідженими поняттями, в порівнянні з довірою. Для збільшення кількості наукових досліджень та ідентифікації зв'язків між ключовими словами, для бібліометричного аналізу було обрано пошуковий запит, що включає всі чотири ключових слова. Окрім цього, такий вибір було зроблено у зв'язку з тим, що частина авторів не розмежовують поняття довіра, недовіра та бездовір'я.

Після уточнення результатів пошуку шляхом виключення нерелевантних галузей науки, було отримано 320 наукових досліджень опублікованих за період з 1987 року по 2023 рр. Так, галузева структура досліджень зв'язку недовіри та фінансової стабільності є досить диверсифікованою. З 21 предметної області було виключено 11 нерелевантних сфер, зокрема: хімія, фармакологія, мистецтво тощо, а структурний розподіл інших 10 зображено на рисунку 1.

Аналіз галузевої структури на рисунку 1 демонструє високий рівень диверсифікації, що пояснює мультидисциплінарний характер досліджуваного зв'язку недовіри та фінансової стабільності. Так,

недовіра до фінансового сектору та її вплив на фінансову стабільність може розглядатися з точки зору розвитку фінансових інструментів, функціонування банківського сектору, підприємницької діяльності, медичного страхування, а також включати в себе різноманітні фактори, такі як психологічні, соціальні та економічні. Аналітичні дані свідчать, що домінуючими предметними областями наукових досліджень зв'язку недовіри та фінансової стабільності є «економіка, економетрика та фінанси», «соціальні науки» та «бізнес, менеджмент та облік» на які припадає 68,8% всіх публікацій. Дослідження у галузі медицини складають 8,2%, а у сфері комп'ютерних наук 7,1%. Варто також зазначити, що на решту сфер (природничі науки, інженерія, наука про прийняття рішень, поведінкові науки та інші) припадає не більше 5% публікацій на кожному.

Для визначення етапів наукового інтересу необхідно розглянути динаміку опублікованих досліджень за обраним пошуковим запитом. Перша публікація зроблена у 1987 році, проте популярність досліджень суспільної недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності значно зростає починаючи з 2008 року. Максимальна кількість публікацій спостерігається у

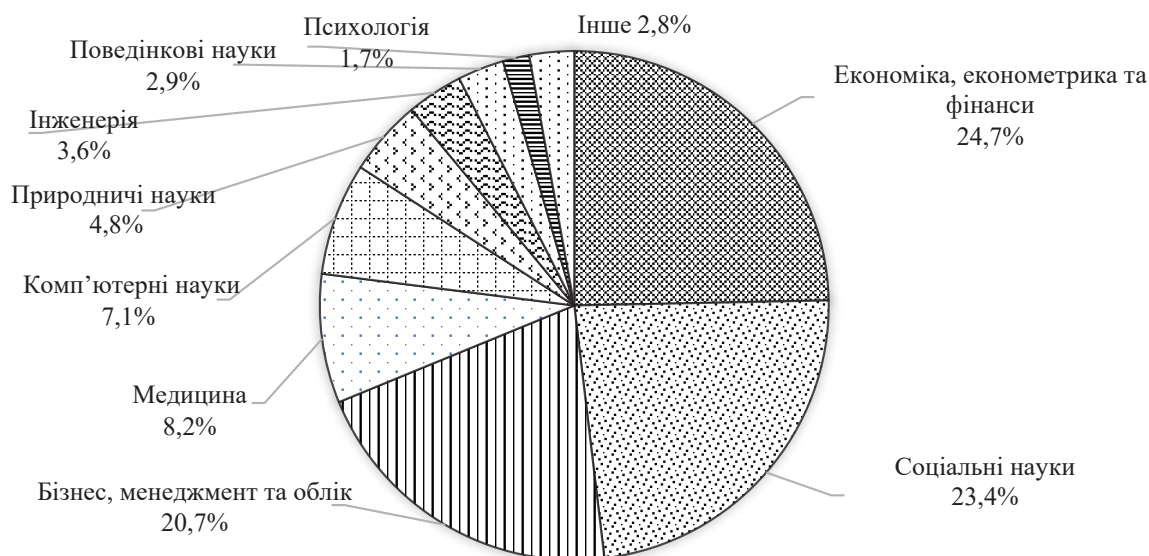

Рисунок 1 – Галузева структура досліджень

Джерело: побудовано на основі бази даних Scopus

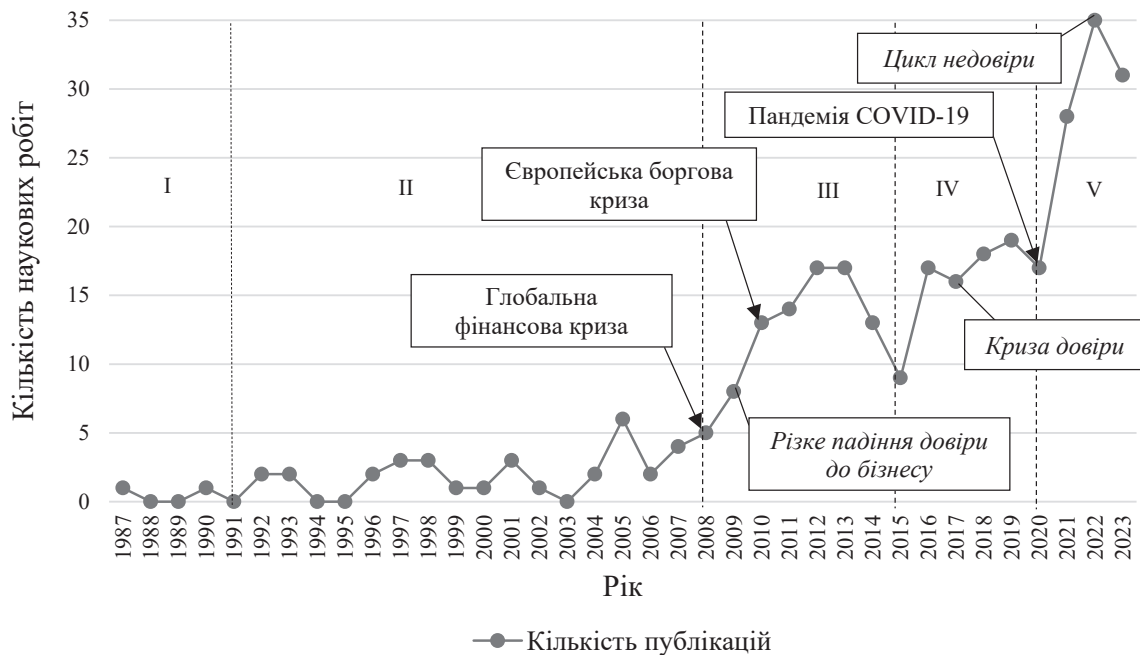

Рисунок 2 – Динаміка публікацій за 1986–2023 рр., присвячених зв'язку недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності

Джерело: побудовано на основі бази даних Scopus

2022 році та складає 35 наукових досліджень. При цьому лінія тренду має зростаючу динаміку, що свідчить про наростання наукового інтересу до вивчення зв'язків між суспільною недовірою та фінансовою стабільністю (рис. 2).

Спираючись на амплітуду графіка можна визначити наступні етапи наукового інтересу дослідження довіри у фінансовому секторі економіки:

– I етап (1987–1991 рр.) – відсутність наукового інтересу до теми;

– II етап (1991–2008 рр.) – стадія зародження теоретичного та практичного інтересу до зв'язків суспільної недовіри до фінансового сектору та фінансовою стабільності. Даний етап характеризується волатильністю кількості наукових публікацій (1–6 шт.);

– III етап (2008–2015 рр.) – стадія наукового «буму», події фінансової кризи 2008 року спричинили загострення необхідності подолання недовіри до фінансово сектору та досягнення фінансової стабільності. Варто зазначити, що за результатами центру соціологічних досліджень Edelman, які щорічно розраховують рівень довіри у світі (Trust Barometer) [6], 2009 рік став роком глобального падіння довіри до бізнесу, внаслідок світової фінансової кризи. У зв'язку з цим, даний етап проявляється активним нарощенням кількості публікацій у базі даних Scopus, з п'яти на початку періоду, кількість опублікованих досліджень, збільшується до 17 у 2012 році;

– IV етап (2015–2020 рр.) – стадія активного розвитку, після спаду у 2015, який було визначено роком

довіри до інновацій [6], 2017 рік став періодом кризи довіри у світі, в наслідок чого відбувається відновлення попередніх показників річної кількості досліджень (кількість коливається від 9 до 19);

– V етап (2020–2023 рр.) – стадія другого «буму» наукових досліджень, у 2022 році ламана графіка досягає свого максимуму при позначці 35 досліджень опублікованих в базі даних Scopus, саме цей рік за результатами досліджень центру Edelman характеризується циклом недовіри у світі [6]. В даний період прослідковується постійна тенденція щодо зростання кількості публікацій, що свідчить про необхідність світової науки у нових дослідження з зазначеної теми.

Аналіз географічних центрів наукових досліджень, дозволяє виокремити топ-десять країн, науковці яких активно займалися висвітленням питань недовіри до фінансового сектору та її зв'язку з фінансовою стабільністю (рис. 3), Україна, хоча й не потрапила до десятки центрів наукових досліджень даного напрямку, проте вона займає 14 позицію (8 публікацій), а тому її було додано на графік для порівняння. Найбільшу кількість наукових досліджень було проведено вченими з США та Великої Британії, на ці країни припадає 61 та 41 наукові публікації відповідно. Найбільш цитовані з цих робіт присвячені відновленню фінансової стабільності в межах пом'якшення монетарної політики та відновлення довіри до центрального банку (271 цитування в Scopus) [4] та розглядають готовність регулюючих органів впроваджувати FinTech інновації за для зростання фінансового

Рисунок 3 – Географічні центри проведення досліджень, присвячених зв'язку недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності

Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та [11]

ринку, подальшого сприяння стабільності системи та відновлення довіри до неї (202 цитування в Scopus) [2]. Така популярність наукових робіт свідчить про активне вивчення процесів відновлення довіри до фінансового сектору та підтверджує її важливість у формуванні стабільної фінансової системи. Також до десятки центрів наукових досліджень, пов'язаних з вивченням зв'язку недовіри та фінансової стабільності входять такі країни як: Німеччина, Китай, Австралія, Канада, Італія, Росія, Південна Африка та Індія (рис. 3).

Для порівняння на рисунку 3, окрім кількості наукових публікацій, зображено показник рівня міжособистісної довіри в країнах станом на 2022 рік за результатами досліджень Global Change Data Lab [11]. Таким чином, можна простежити залежність кількості наукових пошуків та рівня міжособистісної довіри. У країнах, що посідають перших шість позицій за кількістю публікацій у наукометричній базі Scopus, рівень міжособистісної довіри складає від 40% і вище. В той час, як в інших країнах, де дослідження питання довіри/недовіри до фінансового сектору підіймаються рідше, показники міжособистісної довіри не перевищують позначки у 30%.

Для дослідження окремого внеску авторів та найвагоміших публікацій у досліджуваній сфері, розглянемо найбільш цитовані дослідження, враховуючи їх індекс впливу у галузі (Field-Weighted Citation Impact (FWCI)). FWCI показує, наскільки добре цитується цей документ у порівнянні з подібними документами, значення більше за 1,00 означає, що документ цитується частіше середнього. Даний показник враховує рік видання, тип документа та дисципліни, що пов'язані з публікацією.

За результатами аналізу 10 найбільш цитованих досліджень, перше місце займає робота у сфері соціології, що доводить важливість довіри, підзвітності та належного фінансування змін для побудови самоорганізації у соціально-екологічному середовищі

[15]. Хоча ця робота належить до галузі соціальних наук, проте вона є важливою у поточному дослідженні, оскільки висвітлює поведінкові аспекти суспільства, до яких і належить довіра. Друге та третє місце посідають дослідження вчених з США та Великої Британії [2; 4]. Також, до десятки найбільш цитованих наукових публікацій у базі даних Scopus ввійшли роботи вчених з Швейцарії, Туреччини, Фінляндії та США. Результати аналізу досліджень окремих науковців у сфері довіри до фінансового сектору занесено до таблиці 3.

Таким чином, як видно з таблиці 3 найбільш цитованими та впливовими є 2 дослідження, які стосуються впливу довіри на побудову екологічних соціальних систем [15] та відновлення довіри до фінансової системи шляхом застосування Регтех та Фінтех [2]. Також досить впливовими у галузі досліджень зв'язку недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності є роботи пов'язані з відновленням фінансової стабільності та рівноваги за Х. Мінські [16] та подоланням недовіри до центрального банку в межах монетарної стабільності [4].

Для візуалізації та формалізації зв'язку недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності у наукових публікаціях, а також з метою визначення тенденцій зміни цих досліджень було використано аналітичну платформу VOSviewer. До аналізу ввійшли 320 наукових публікацій за пошуковим запитом «distrust OR mistrust OR trust AND financial AND stability» проіндексованих наукометричною базою Scopus протягом 1987–2023 років. Для побудови схеми взаємозв'язків досліджуваних понять з іншими категоріями у наукових статтях було використано налаштування «со-occurrence», що враховує всі ключові слова. У результаті було визначено 1893 ключових слова, з яких шляхом аналізу сили зв'язку, кількості згадувань та релевантності було відібрано 51 ключове слово, що згруповані у 6 кластерів. Результати бібліометричного аналізу в програмі VOSviewer представлено на рисунку 4.

Виокремлені шість кластерів на рисунку позначено червоним, зеленим, синім, блакитним, жовтим та фіолетовим кольорами. Ключові слова, що увійшли до кожного з кластерів продемонстровано в таблиці 4. Розмір кола відповідає за частоту згадувань ключового слова, а лінії між колами демонструють зв'язки, що поєднують обрані ключові слова. Шляхом проведення змістовно-контекстного аналізу було виявлено основні напрямки досліджень довіри до фінансового сектору та фінансової стабільності, а також зв'язок цих понять з іншими концептами.

Перший та найбільший кластер (червоний) включає 13 категорій та демонструє зв'язок між поняттям «довіра» та «фінансова стабільність» (прямий та опосередкований), через інші споріднені концепти, а також визначає фактори впливу на довіру. Опосередковано, довіра та фінансова стабільність пов'язані через уподобання клієнтів (customer preferences) (рис. 5а) та надання фінансових послуг клієнтам (financial services customer provision) (рис. 5б). Таким чином, при забезпеченні фінансової стабільності в умовах суспільної недовіри до фінансового сектору варто звернути увагу на уподобання споживачів фінансових послуг, а також на чинники, що можуть вплинути на процес надання послуги (якість, доступність, обізнаність). Важливими є чинники, що впливають на довіру, адже в даному випадку, довіра виступає медіатором зв'язку із фінансовою стабільністю (рис. 5в). Так, опосередкований вплив

на фінансову стабільність має недовіра до фінансового сектору, поведінка споживачів фінансових послуг, психологічні чинники, надійність фінансових установ. Також важливими концептами, що увійшли до даного кластеру мають вплив на довіру до фінансового сектору є впевненість економічних суб'єктів, прозорість фінансової системи, рівень бідності в суспільстві та задоволеність споживачів фінансових послуг. Якщо розглядати зв'язок довіри та недовіри, то у дослідженні ключових слів у програмі VOSviewer, є певне обмеження, оскільки неможливо визначити як у публікаціях трактується відносини між даними поняттями, проте наявність зв'язку недовіри, довіри та фінансової стабільності є очевидним (рис. 5в).

Другим за розміром є зелений кластер, що налічує 10 ключових слів. Даний кластер описує зв'язок рівня фінансової грамотності та фінансової інклюзії на розвиток та функціонування банківського сектору. У більшості країн банківський сектор є значною частиною всієї фінансової системи, а тому від його ефективності залежить фінансова стабільність країни. До зеленого кластеру увійшли такі ключові слова як: «банківська справа», «банки», «надання кредитів», «фінансова інклюзія», «фінансова грамотність», «фінансові послуги», та інші. Таким чином, даний кластер відповідає саме за банківський сектор, банківські послуги, а також рівень доступності фінансових послуг для населення та обізнаності про них.

Таблиця 4 – Результати кластерного аналізу у програмі VOSviewer

Кластер	К-сть слів	Перелік ключових слів	Короткий опис
Червоний	13	consumer behavior, consumers' preferences, credibility, customer confidence, customer loyalty, customer satisfaction, distrust, financial services customer provision, financial stability, poverty, psychology, transparency, trust.	Кластер взаємозв'язку між фінансовою стабільністю та довірою. Даний кластер демонструє довіру як медіатор між фінансовою стабільністю та поведінковими чинниками, що впливають на рівень довіри.
Зелений	10	banking, banks, credit provision, financial inclusion, financial literacy, financial services, fintech, regulation, risk, social trust	Кластер, що відображає зв'язок суспільної довіри рівня фінансової грамотності та фінансової інклюзії та розвитку банківського сектору.
Синій	8	bankruptcy, decision making, investments, marketing, perception, reputation, risk assessment, risk management	Кластер, який визначає роль оцінки та управління ризиками в прийнятті інвестиційних рішень.
Жовтий	7	central bank, financial market, inflation, inflation targeting, interest rate, monetary policy, trust crisis	Кластер, що визначає роль центрального банку як головного регулятора фінансового ринку.
Фіолетовий	7	asset condition assessment, blockchain, cryptocurrency, financial crisis, financial system, performance, real estate boom and bust	Кластер, що пов'язує дестабілізуючі процеси у фінансовій системі з ризикованими активами.
Блакитний	6	communication, crisis management, financial management, interpersonal communication, leadership, management and organization	Кластер фінансового менеджменту та управління

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів

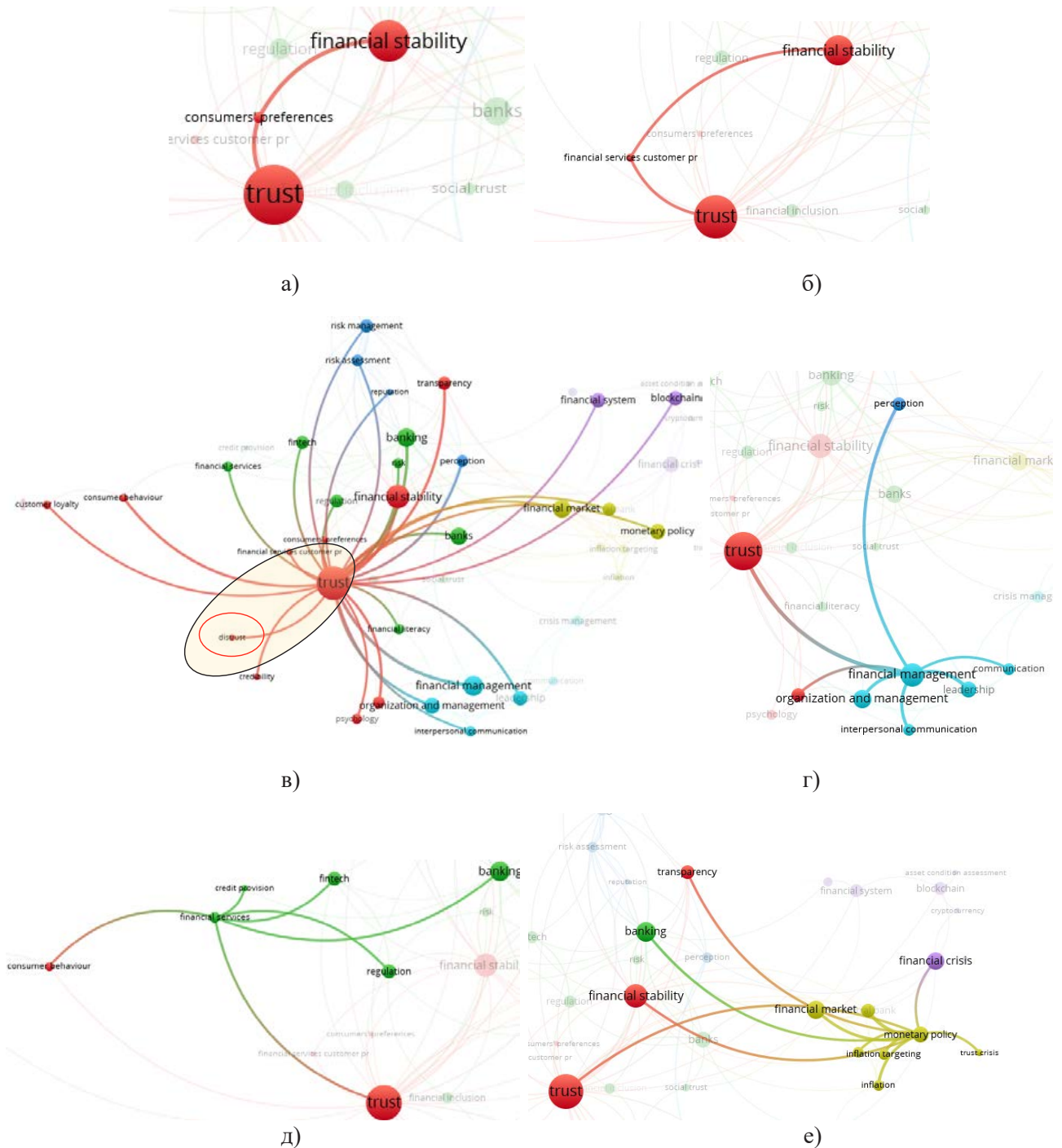

Рисунок 5 – Внутрішньокластерні та міжкластерні зв'язки ключових слів наукових досліджень у програмному забезпеченні VOSviewer

Джерело: побудовано у програмі VOSviewer

Між кластерний зв'язок зображений на рисунку 5д демонструє вплив довіри та споживчої поведінки на фінансові послуги, що відображається на наданні кредитів, впровадженні фінансових технологій, регулюванні банківської системи, і як наслідок має вплив на фінансову стабільність.

Синій кластер включає вісім ключових слів та описує інвестиційну діяльність та пов'язані з нею ризики. Так, економічні суб'єкти, прийма-

ючи рішення про інвестування проводять оцінку ризику, покладаються на репутацію фінансової установи/активу та на власне сприйняття. Результатом невдалої оцінки чи управління ризиками можуть стати фінансові втрати інвестора у наслідок банкрутства фінансової установи, в яку були залучені інвестиції. При цьому банкрутство, переходячи на системний рівень становить загрозу для фінансової стабільності.

Жовтий кластер, що налічує 7 ключових слів та описує ключові напрямки діяльності центрального банку як головного регулятора фінансового ринку країни. Так, на центральний банк покладено зобов'язання провадити монетарну політику, зокрема, здійснювати управління рівнем інфляції та забезпечувати цінову стабільність, а також визначати облікову ставку центрального банку. Ключове слово «криза довіри» було також включено до жовтого кластеру, оскільки мається на увазі криза довіри до центрального банку і його політики. Підтвердженням є між кластерний зв'язок зображений на рисунку 5 е. Так, в наслідок невдалої політики центрального банку чи дисбалансу у фінансовій системі відбувається зниження довіри до регулятора, що може призвести до кризи довіри. Криза довіри до центрального банку впливає на показники інфляції, функціонування фінансового ринку та банківської сфери, і, в результаті ланцюгової реакції може похитнути фінансову стабільність, спричинити розгортання фінансової кризи та підірвати довіру до всієї фінансової системи.

Фіолетовий кластер, що аналогічно до попереднього налічує 7 ключових слів пов'язаний з дестабілізуючими процесами у фінансовому секторі, які можуть спричинити ризиковані активи. Так, у 2008 році саме бум, а згодом падіння ринку

нерухомості в США стало причиною глобальної фінансової кризи. Криповалюта, як фінансовий актив, також становить загрозу для фінансової системи, оскільки має високу волатильність, що може спричинити обвал ринку криптовалюти. Саме тому, оцінка стану активів та їх ефективності є важливим заходом для запобігання фінансових криз, що становлять загрозу фінансовій стабільності. Окрім цього, варто виділити між-кластерний зв'язок довіри (червоний кластер) та блокчейну (рис. 5в), оскільки довіра до фінансового сектору впливає на розвиток фінансових інновацій, підвищуючи залученість та обізнаність громадян з приводу даних технологій.

Блакитний кластер, що налічує шість ключових слів описує складові фінансового менеджменту та якості вдалого управління фінансовими компаніями. До нього було включено такі ключові слова: спілкування, антикризовий менеджмент, фінансовий менеджмент, міжособистісне спілкування, лідерство, управління та організація. Таким чином, даний кластер пов'язує вплив налагодженого міжособистісного спілкування та лідерства на вдалий фінансовий менеджмент, що відображається на рівні довіри до фінансового сектору та сприйнятті фінансових установ (рис. 5г).

Еволюційно-часовий аналіз, що зображений на рисунку 6, проведено за період з 2005 по 2023 роки.

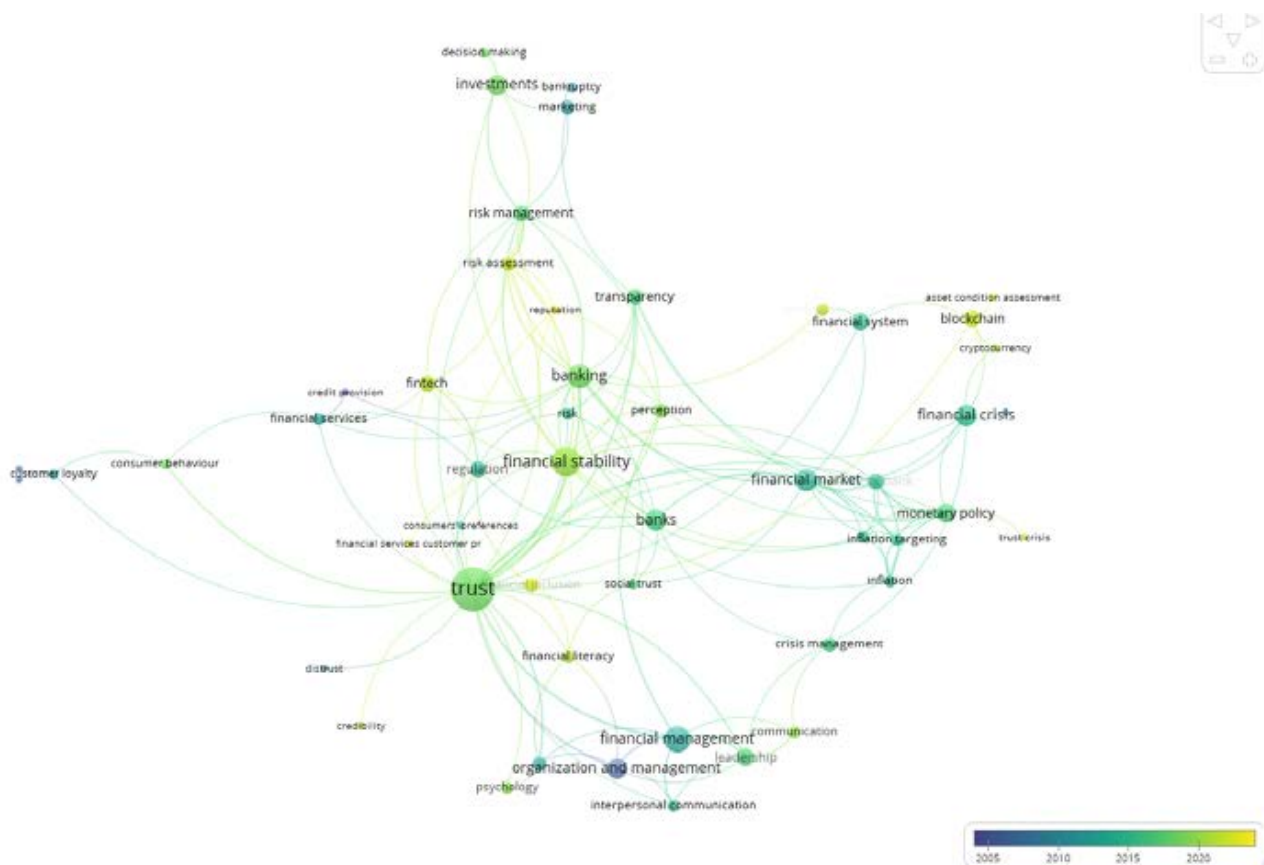

Рисунок 6 – Схема еволюційно-часового виміру досліджень у програмному забезпеченні VOSviewer

Джерело: побудовано у програмі VOSviewer

В результаті аналізу мапи на рисунку 6 було виявлено, що найстаршими є кластери, що описує діяльності центрального банку як головного регулятора фінансового ринку та кластер фінансового менеджменту. Довіру ж у наукових публікаціях почали пов'язувати спочатку з фінансовою кризою на фінансових ринках (2010–2012 рр.), що пояснюється бумом наукових досліджень присвячених аналізу причин, передумов та наслідків світової фінансової кризи 2008. Пізніше, у 2018–2020 рр. довіру почали пов'язувати з фінансовою стабільністю, спочатку лише через банківський сектор та його монетарну та цінову політику, згодом додалися дослідження довіри та фінансової стабільності через впевненість та оцінку ризиків інвесторами. Найновішими є дослідження що розглядають сприйняття, репутацію, надання фінансових послуг, фінансову інклюзію, фінансові технології та їх вплив на взаємозв'язок фінансової стабільності та довіри.

Висновки. Таким чином, галузева структура досліджень зв'язку недовіри та фінансової стабільності показала високий рівень диверсифікації, а провідними науковими областями було визначено економіку, економетрику, фінанси, соціальні науки, бізнес, менеджмент та облік. Дані наукові галузі займають 68,8% у загальній структурі досліджень. Динаміка публікацій за 1986–2023 рр., присвячених зв'язку недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності дозволила виявити 5 етапів наукового інтересу до досліджуваної тематики. При чому, збільшення кількості публікацій корелюється з дестабілізуючими процесами у світовій фінансовій системі на загостренням суспільної недовіри. Географічними центрами наукових досліджень зв'язку недовіри та фінансової стабільності було визначено США, Велику Британію та Німеччину. Україна посідає

14 позицію у переліку країн. Аналіз 10 найбільш цитованих публікацій з досліджуваної тематики у базі даних Scopus показав, що за кількістю цитувань та впливовістю провідні позиції займають дослідження впливу довіри на побудову екологічних соціальних систем та відновлення довіри до фінансової системи шляхом застосування Регтех та Фінтех.

Візуалізації та формалізації зв'язку недовіри до фінансового сектору та фінансової стабільності у програмному забезпеченні VOSviewer дозволила ідентифікувати шість кластерів до яких було включено 51 ключове слово. В результаті змістовно-контекстного аналізу кластерів було виявлено, що довіра виступає медіатором між фінансовою стабільністю та поведінковими чинниками, що впливають на рівень довіри. До поведінкових факторів науковцями було віднесено: уподобання споживачів фінансових послуг; якість, доступність, обізнаність про фінансову послугу; поведінку споживачів фінансових послуг; лояльність споживачів фінансових послуг; надійність фінансових установ; впевненість економічних суб'єктів; рівень бідності в суспільстві; задоволеність споживачів фінансових послуг та інші психологічні чинники. Оскільки еволюційно-часовий аналіз показав новітність досліджень, що розглядають вплив біхевіористичних концептів на взаємозв'язок фінансової стабільності та довіри, то перелік поведінкових факторів має бути врахованим при визначенні рівня суспільної недовіри до фінансового сектору економіки. А міжкластерні зв'язки, що відповідають за вплив довіри на фінансову стабільність, монетарну політику, фінансові активи, інвестиційну діяльність та фінансовий менеджмент мають бути враховані та визначенні медіаторів її впливу на фінансову стабільність в країні.

Список використаних джерел:

1. Aggarwal R., Goodell J. Markets and institutions in financial intermediation: National characteristics as determinants. *Journal of Banking & Finance*. 2009. Vol. 33(10). P. 1770–1780. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2009.03.004>
2. Anagnostopoulos I. Fintech and regtech: Impact on regulators and banks. *Journal of Economics and Business*. 2018. Vol. 100. P. 7–25. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2018.07.003>
3. Antonia García-Benau M., Sierra-García L., Zorio A. Financial crisis impact on sustainability reporting. *Management Decision*. 2013. Vol. 51(7). P. 1528–1542. DOI: <https://doi.org/10.1108/MD-03-2013-0102>
4. Campbell J.R., Evans C.L., Fisher J.D.M., Justiniano, A. Macroeconomic Effects of Federal Reserve Forward Guidance. *Brookings Papers on Economic Activity*. 2012. No. 1. P. 1–80. DOI: <https://doi.org/10.1353/eca.2012.0004>
5. Cheridito P., Delbaen F., Kupper M. Dynamic Monetary Risk Measures for Bounded Discrete-Time Processes. *Electron. J. Probab.* 2006. No. 11. P. 57–106. DOI: <https://doi.org/10.1214/EJP.v11-302>
6. Edelman Trust Barometer Global Report 2023. URL: <https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2023-03/2023%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report%20FINAL.pdf>
7. Ennew C., Sekhon H. Measuring trust in financial services: the trust index. *Consumer Policy Review*. 2007. Vol. 17(2). P. 62–68.
8. Gillespie N., Hurley R. Trust and the global financial crisis. *Handbook of Advances in Trust Research*, Edward Elgar, Cheltenham. 2013. P. 177–203.
9. Guseva A., Rona-Tas A. Uncertainty, Risk, and Trust: Russian and American Credit Card Markets Compared. *American Sociological Review*. 2001. Vol. 66(5). P. 623–646. DOI: <https://doi.org/10.2307/3088951>
10. Hansen T. Understanding trust in financial services: the influence of financial healthiness, knowledge, and satisfaction. *Journal of Service Research*. 2012. Vol. 15(3). P. 280–295.

11. How do countries around the world compare in terms of interpersonal trust. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/trust>
12. Hurley R.F., Gong X., Wagar A. Understanding the loss of trust in large banks. *International Journal of Bank Marketing*. 2014. Vol. 32(5). P. 348–366.
13. Lyeonov S., Tiutiunyk I., Vasekova M., Dziubenko O., Samchyk M. Tax, investment, institutional and social channels of economic shadowing: Challenges for macro-financial stability and good governance. *Public and Municipal Finance*. 2022. Vol. 11(1). P. 128–141. DOI: [https://doi.org/10.21511/pmf.11\(1\).2022.11](https://doi.org/10.21511/pmf.11(1).2022.11)
14. Makarenko I., Plastun A., Petrushenko Yu., Vorontsova A., Alwasiak S. SDG 4 and SDG 8 in the knowledge economy: A meta-analysis in the context of post-COVID-19 recovery. *Knowledge and Performance Management*. 2021. Vol. 5(1). P. 50–67. DOI: [https://doi.org/10.21511/kpm.05\(1\).2021.05](https://doi.org/10.21511/kpm.05(1).2021.05)
15. Olsson P., Folke C., Berkes F. Adaptive Comanagement for Building Resilience in Social–Ecological Systems. *Environmental Management*. 2004. No. 34. P. 75–90. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00267-003-0101-7>
16. Randall Wray L. The rise and fall of money manager capitalism: a Minskian approach. *Cambridge Journal of Economics*. 2009. Vol. 33(4). P. 807–828. DOI: <https://doi.org/10.1093/cje/bep024>
17. Roe M. J. Political and legal restraints on ownership and control of public companies. *Journal of Financial Economics*. 1990. Vol. 27(1). P. 7–41.
18. Rowley J., Slack F. Conducting a literature review. *Management Research News*. 2004. Vol. 27(6). P. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.1108/01409170410784185>
19. Sweileh W.M. Research trends on human trafficking: a bibliometric analysis using Scopus database. *Global Health*. 2018. No. 14. 12 p. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12992-018-0427-9>.
20. Tonkiss F. Trust, confidence and economic crisis. *Intereconomics*. 2009. № 44. P. 196–202.
21. Van Esterik-Plasmeijer P.W.J., Van Raaij W.F. Banking system trust, bank trust, and bank loyalty. *International Journal of Bank Marketing*. 2017. Vol. 35(1). P. 97–111. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJBM-12-2015-0195>.
22. Zolkover A., Terziev V. The Shadow Economy: A Bibliometric Analysis. *Business Ethics and Leadership*. 2020. No. 4(3). P. 107–118. DOI: [https://doi.org/10.21272/bel.4\(3\).107-118.2020](https://doi.org/10.21272/bel.4(3).107-118.2020).
23. Кізіма Т., Шаманська О. Фінансова грамотність населення і фінансова поведінка домогосподарств: аспекти взаємовпливу. *Світ фінансів*. 2014. № 1. С. 16–26.
24. Козюк В. Монетарні засади глобальної фінансової стабільності: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2009. 728 с.
25. Нехайчук Д. Забезпечення фінансової та монетарної стабільності у державі як основа збалансованого економічного зростання: ретроспективний аналіз та закордонний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 15. С. 140–144.
26. Слав'янська Н. Підвищення фінансової грамотності: комерційний проект чи державна необхідність? *Вісник НБУ*. 2013. С. 31–35.

References:

1. Aggarwal R., Goodell J. (2009) Markets and institutions in financial intermediation: National characteristics as determinants. *Journal of Banking & Finance*, vol. 33(10), pp. 1770–1780. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2009.03.004>
2. Anagnostopoulos I. (2018) Fintech and regtech: Impact on regulators and banks. *Journal of Economics and Business*, vol. 100, pp. 7–25. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2018.07.003>
3. Antonia Garcia-Benau M., Sierra-Garcia L., Zorio A. (2013) Financial crisis impact on sustainability reporting. *Management Decision*, vol. 51(7), pp. 1528–1542. DOI: <https://doi.org/10.1108/MD-03-2013-0102>
4. Campbell J.R., Evans C.L., Fisher J.D.M., Justiniano A. (2012) Macroeconomic Effects of Federal Reserve Forward Guidance. *Brookings Papers on Economic Activity*, no. 1, pp. 1–80. DOI: <https://doi.org/10.1353/eca.2012.0004>
5. Cheridito P., Delbaen F., Kupper M. (2006) Dynamic Monetary Risk Measures for Bounded Discrete-Time Processes. *Electron. J. Probab.*, no. 11, pp. 57–106. DOI: <https://doi.org/10.1214/EJP.v11-302>
6. Edelman Trust Barometer Global Report 2023. Available at: <https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2023-03/2023%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report%20FINAL.pdf>
7. Ennew C., Sekhon H. (2007) Measuring trust in financial services: the trust index. *Consumer Policy Review*, vol. 17(2), pp. 62–68.
8. Gillespie N., Hurley R. (2013) Trust and the global financial crisis. *Handbook of Advances in Trust Research*, Edward Elgar, Cheltenham, pp. 177–203.
9. Guseva A., Rona-Tas A. (2001) Uncertainty, Risk, and Trust: Russian and American Credit Card Markets Compared. *American Sociological Review*, vol. 66(5), pp. 623–646. DOI: <https://doi.org/10.2307/3088951>
10. Hansen T. (2012) Understanding trust in financial services: the influence of financial healthiness, knowledge, and satisfaction. *Journal of Service Research*, vol. 15(3), pp. 280–295.
11. How do countries around the world compare in terms of interpersonal trust. Our World in Data. Available at: <https://ourworldindata.org/trust>
12. Hurley R.F., Gong X., Wagar A. (2014). Understanding the loss of trust in large banks. *International Journal of Bank Marketing*, vol. 32(5), pp. 348–366.
13. Lyeonov S., Tiutiunyk I., Vasekova M., Dziubenko O., Samchyk M. (2022) Tax, investment, institutional and social channels of economic shadowing: Challenges for macro-financial stability and good governance. *Public and Municipal Finance*, vol. 11(1), pp. 128–141. DOI: [https://doi.org/10.21511/pmf.11\(1\).2022.11](https://doi.org/10.21511/pmf.11(1).2022.11)

14. Makarenko I., Plastun A., Petrushenko Yu., Vorontsova A., Alwasiak S. (2021) SDG 4 andSDG 8 in the knowledge economy:A meta-analysis in the contextof post-COVID-19 recovery. *Knowledge and Performance Management*, vol. 5(1), pp. 50–67. DOI: [https://doi.org/10.21511/kpm.05\(1\).2021.05](https://doi.org/10.21511/kpm.05(1).2021.05)
15. Olsson P., Folke C., Berkes F. (2004) Adaptive Comanagement for Building Resilience in Social–Ecological Systems. *Environmental Management*, no. 34, pp. 75–90. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00267-003-0101-7>
16. Randall Wray L. (2009) The rise and fall of money manager capitalism: a Minskian approach. *Cambridge Journal of Economics*, vol. 33(4), pp. 807–828. DOI: <https://doi.org/10.1093/cje/bep024>
17. Roe M. J. (1990) Political and legal restraints on ownership and control of public companies. *Journal of Financial Economics*, vol. 27(1), pp. 7–41.
18. Rowley J., Slack F. (2004) Conducting a literaturereview. *Management Research News*, vol. 27(6), pp. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.1108/01409170410784185>
19. Sweileh W.M. (2018) Research trends on human trafficking: a bibliometric analysis using Scopus database. *Global Health*, no. 14, 12 p. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12992-018-0427-9>
20. Tonkiss F. (2009) Trust, confidence and economic crisis. *Intereconomics*, no. 44, pp. 196–202.
21. Van Esterik-Plasmeijer P.W.J., Van Raaij W.F. (2017) Banking system trust, bank trust, and bank loyalty. *International Journal of Bank Marketing*, vol. 35(1), pp. 97–111. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJBM-12-2015-0195>
22. Zolkover A., Terziew V. (2020) The Shadow Economy: A Bibliometric Analysis. *Business Ethics and Leadership*, no. 4(3), pp. 107–118. DOI: [https://doi.org/10.21272/bel.4\(3\).107-118.2020](https://doi.org/10.21272/bel.4(3).107-118.2020)
23. Kizyma T. Shamanska O. (2014) Finansova hramotnist naseleण्या i finansova povedinka domohospodarstv: aspekty vzayemovplyvu [Financial literacy of the population and financial behavior of households: aspects of mutual influence]. *Svit finansiv*, no. 1, pp. 16–26. (in Ukrainian)
24. Kozyuk V. (2009) Monetarni zasady hlobalnoyi finansovoyi stabilnosti: monohrafiya [Monetary principles of global financial stability: a monograph]. Ternopil: TNEU, 728 p. (in Ukrainian)
25. Nekhaychuk D. (2014) Zabezpechennya finansovoyi ta monetarnoyi stabil'nosti u derzhavi yak osnova zbalansovanoho ekonomichnoho zrostannya: retrospektyvnyy analiz ta zakordonnyy dosvid [Ensuring financial and monetary stability in the state as the basis of balanced economic growth: retrospective analysis and foreign experience]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 15, pp. 140–144. (in Ukrainian)
26. Slavyanska N. (2013) Pidvyshchennya finansovoyi hramotnosti: komertsyynyy proekt chy derzhavna neobkhidnist? [Increasing financial literacy: a commercial project or a state necessity?]. *Visnyk NBU*, pp. 31–35. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 23.11.2023